

Samenvatting Dreigingsbeeld Terrorisme Nederland 38, maart 2015

Dreigingsniveau

Het dreigingsniveau is wederom vastgesteld op 'substantieel'. De kans op een aanslag in Nederland is onverkort reëel. De aanslagen in Parijs, Kopenhagen en het verijdelde plot in het Belgische Verviers bevestigen op indringende wijze de reeds geconstateerde, reële dreiging tegen Europa en dus ook tegen Nederland.

De verhoogde dreiging in Nederland hangt nadrukkelijk samen met de aansluiting van westerse en Nederlandse jihadisten bij mondiaal jihadistische strijdgroepen in Syrië en Irak. De dreiging wordt echter zeker niet uitsluitend door de uitreizigers en terugkeerders bepaald. Recente aanslagen in andere westerse landen hebben laten zien dat er een dreiging kan uitgaan van ieder individu dat zich geroepen voelt om zelfstandig of in naam van een jihadistische organisatie in het Westen geweld te gebruiken. Zo is het voorstelbaar – gezien vergelijkbare incidenten in het buitenland – dat jihadisten die door de overheid zijn tegengehouden, hun frustratie omzetten in (gewelds)daden in Nederland. Sympathisanten in Europa worden vanuit de jihadistische strijdtonelen geïnfecteerd met de propaganda van de 'Islamitische Staat in Irak en Syrië' (ISIS). Daarnaast worden zij van daaruit opgeroepen om hun bijdrage te leveren, in de vorm van propaganda- activiteiten, een mogelijke deelname aan de strijd in Syrië of juist door het stellen van een daad in eigen land. Mondiaaal jihadistische groeperingen kunnen van aanslagen in het Westen profiteren om (hernieuwd) internationaal momentum te creëren, ondanks de toegenomen druk door militaire interventies. De gerichte propaganda, die vanuit de strijdgebieden wordt uitgezonden, kan in Europa verblijvende ontvankelijke individuen ertoe aanzetten over te gaan tot het stellen van een (impulsieve) daad. De rol van actualiteiten als 'trigger' mag hierbij niet worden onderschat. Jihadisten en hun sympathisanten kunnen niet alleen beelden van coalitiebombardementen op het 'kalifaat' maar ook contraterrorisme (CT-)maatregelen in het Westen negatief *framen* als een 'offensief tegen de islam'. Dit kan de dreiging tegen de diverse 'symbolen' van dit beleid negatief beïnvloeden.

De aanslagen in Parijs en het verijdelde plot in het Belgische Verviers bevestigen dat jihadisten ook politie en militairen in westerse landen tot doelwit hebben bestempeld. Het zijn deze functiecategorieën die enerzijds actief het repressieve deel van het CT-beleid in westerse landen (alsmede daarbuiten) uitvoeren, en anderzijds zijn het de categorieën die de burgers in westerse samenlevingen moeten beschermen tegen jihadistische aanslagen, en daarmee angst onder burgers moeten tegengaan. Een weerstandsverhogende factor in westerse landen is daarmee voor jihadisten niet alleen een te nemen horde, maar kan ook een doelwit op zich zijn.

Internationale context van de jihadistische dreiging

Zorgwekkend is dat door de luchtaanvallen van de anti-ISIS coalitie de motivatie voor het plegen van aanslagen in het Westen de afgelopen maanden is toegenomen. Dit geldt nadrukkelijk niet alleen voor ISIS, maar ook voor het aan al Qa'ida gelieerde Jabhat al Nusra (JaN). De leider van JaN, Al-Julani, waarschuwde in september 2014 dat de luchtaanvallen door jihadisten kunnen worden beantwoord met aanslagen in het Westen. Het is de eerste keer dat vanuit de leiding van JaN publiekelijke dreigementen worden geuit tegen het Westen.

'Parijs' en 'Kopenhagen' laten zien dat ook het oude thema van de strijd tegen 'de beledigers van de islam' aan jihadisten legitimatie kan bieden voor gewelddadige acties. Voor alle concurrerende mondiaal jihadistische strijdgroepen geldt dat zij zich graag het imago aanmeten van de onverschrokken 'ware verdedigers van de islam en de profeet', die niet aarzelen om tot wraakacties over te gaan. Dit is van belang voor Nederland, dat binnen kringen van mondiale jihadisten al jaren als een islamvijandig land op het netvlies staat.

De aanslagen op joodse doelwitten, zowel in Brussel in mei 2014 als onlangs opnieuw in Parijs en Kopenhagen, bevestigen op wrange wijze dat het mondiaal jihadisme nog steeds doordrenkt is van antisemitisch denken.

De oprichting van het 'kalifaat' van ISIS eind juni 2014 duidde al op een grote territoriale expansiezucht van de terroristische groepering. In november 2014 bevestigde ISIS leider Al-Baghdadi de vermoedens door in een audioboodschap de uitbreiding van zijn 'kalifaat' naar Jemen, Saoedi-Arabië, Libië, Algerije en Egypte aan te kondigen. Al Baghdadi verklaarde dat hij deze

landen (of delen daarvan) nu beschouwt als 'provincies' ('wilayat') van zijn 'kalifaat'. Saillant is dat hij daarnaast de bestaande jihadistische groeperingen, die in genoemde landen actief zijn, ontbonden verklaarde. Later, in januari 2015, maakte de woordvoerder van ISIS (Abu Muhammad al-Adnani) in een audioboodschap de tweede uitbreiding van het 'kalifaat' bekend; dit keer naar de Khurasan-regio.

De zogenaamde expansie van ISIS naar andere delen van de islamitische wereld dient vooral de propaganda van de groep en haar sympathisanten. De expansie suggereert dat er nu in andere landen 'islamitische emiraten' zijn opgericht die direct onder de zelfverklaarde 'kalief' vallen. Deze propaganda lijkt effectief; inmiddels kan gesteld worden dat ISIS wereldwijd onder jonge jihadisten mogelijk populairder is dan al Qa'ida en gerelateerde groepen. De macht van het 'kalifaat' is in werkelijkheid aanzienlijk beperkter.

Een andere factor, die de jihadisten aanhoudend parten speelt, is het conflict tussen ISIS en kern al Qa'ida/Jabhat al Nusra (JaN), dat ook de afgelopen maanden verscherpt is. Dit ondanks de luchtaanvallen van de anti-ISIS coalitie die in eerste instantie de diepe verdeeldheid onder de jihadistische groeperingen enigszins leken te doen afnemen. De voornoemde uitbreiding van het ISIS 'kalifaat' is debet aan het verder op de spits drijven van het conflict. Al Qa'ida-groepen, die al jarenlang actief zijn in enkele van de 'nieuwe provincies', beschouwen de uitbreiding van ISIS (en de daarmee gepaard gaande 'ontbinding' van andere strijdgroepen) als een regelrechte provocatie. Al Qa'ida in de Islamitische Maghreb (AQIM) en al Qa'ida op het Arabisch Schiereiland (AQAS) beschouwen dit kalifaat en zijn kalief als niet-legitiem.

Bron van zorg is dat de concurrentiestrijd tussen beide groeperingen kan leiden tot een grotere geldings- en profileringsdrang. Het is zeer wel mogelijk dat aanslagen in het Westen bij beide groeperingen hoger op de agenda komen te staan. Daarbij speelt tevens een rol dat in een tijd van onderlinge spanningen en onenigheid tussen jihadistische groeperingen een hernieuwde focus op de 'klassieke vijanden' in het Westen de gelederen kan doen sluiten. Over de strijd tegen deze vijanden is immers brede overeenstemming en mogelijke aanslagen tegen hen kunnen over de gehele linie op instemming rekenen.

De toenemende chaos in Jemen is tekenend voor de huidige instabiliteit in grote delen van het Midden-Oosten. Na Irak en Syrië is Jemen op weg het volgende land te worden dat wordt verscheurd door een gevaarlijke mix van tribale, sektarische en politieke geschillen. Geopolitieke machinaties spelen ook in Jemen een rol. Zo steunt Iran naar verluidt de sjiiitische Houthi's en Saoedi-Arabië de soennitische facties in het land. Deze vermeende steun, maar ook de perceptie daarvan, draagt bij aan de steeds zichtbaarder wordende scheidslijnen tussen soennitische en sjiiitische partijen en facties in het Midden-Oosten. Ook in Jemen dreigen jihadistische groepen, in de eerste plaats AQAS, te profiteren van de situatie.

Internationale dreiging tegen Europa, Noord-Amerika, Australië

Opvallend aan de aanslagen in Parijs is dat de terroristen - in ieder geval propagandistisch - hun daden aan twee verschillende groepen verbinden; de aanslagplegers op Charlie Hebdo aan AQAS en de gijzelnemer in de joodse supermarkt aan ISIS. Of en in welke mate er vooraf een vorm van samenwerking tussen de aanslagplegers heeft plaatsgevonden zal het onderzoek nog moeten uitwijzen. Indien dat het geval is, zouden deze aanslagen erop wijzen dat de hevige machtsstrijd op organisatieniveau op ideologisch niveau - tussen 'grassroot'-jihadisten - geen rol hoeft te spelen.

Zorgelijk is dat 'Parijs' voor inlichtingen- en opsporingsdiensten heeft aangetoond dat jihadisten bijzonder adaptief kunnen zijn. Ze blijken in staat om effectief hun operationele strategieën aan een stringenter wordend surveillance-klimaat aan te passen. In dit licht baren ook berichten over identiteitsfraude zorgen. Jihadisten blijken bewust gebruik te maken van paspoorten van anderen, waardoor identificatie van personen wordt bemoeilijkt. Eveneens is het mogelijk dat jihadisten, om detectie te voorkomen, hun dood 'ensceneren'. Er zijn gevallen bekend van jihadisten die via sociale media al dood waren verklaard, terwijl zij later nog in leven bleken.

Een week na de aanslagen in Parijs vond er een CT-actie plaats in het Belgische Verviers. Twee Belgische jihadisten kwamen bij een vuurgevecht met de politie om het leven. Een derde raakte gewond en werd aangehouden. De verdachten waren in dit geval teruggekeerde Syriëgangers en zouden banden hebben met ISIS. In tegenstelling tot 'Parijs' kon de dreiging die van betrokkenen uitging echter worden weggenomen. De actie maakte deel uit van een groot onderzoek naar een groep teruggekeerde Syriëstrijders die op het punt stonden een grootschalige aanslag te plegen op Belgisch grondgebied.

De aanslagen in Parijs en Kopenhagen werpen (opnieuw) licht op de risico's van radicalisering onder (jonge) criminelen. De dader van de aanslagen in Kopenhagen was als kleine crimineel een bekende van de politie. Hij was betrokken bij bendes en had diverse delicten op zijn naam staan. Hij was in januari 2015, enkele weken voor de aanslagen, vrijgelaten uit de gevangenis. Het is zeer wel mogelijk dat hij geïnspireerd is geraakt door de oproep vanuit ISIS-gelederen tot aanslagen op de 'ongelovigen' in september 2014, als vergelding voor de luchtaanvallen van de anti-ISIS coalitie. Tevens kunnen de aanslagen, een maand na de aanslagen in Parijs op hetzelfde type doelwitten, mogelijk een vorm van 'copycat' zijn. Zowel in Parijs als Kopenhagen zijn de aanslagen gericht op twee prioritaire doelwitten van jihadisten: personen, bijeenkomsten of objecten die in verband worden gebracht met gepercipieerde islambelediging en joodse personen, bijeenkomsten of objecten.

Het is niet verwonderlijk dat jongeren met een crimineel verleden zich door het jihadisme aangetrokken voelen. Binnen het discours van de jihadistische beweging is er veel aandacht voor de diep 'zondige', 'moreel failliete' samenleving. Jihadisten spreken jongeren aan op aanwezige schuldgevoelens over hun 'zondig' leven en bieden hen een eenvoudige uitweg (een 'short cut') die snel leidt tot verlossing, boetedoening en een sterke sociale identiteit waaraan een nieuwe status ontleend kan worden.

Dreiging tegen Nederland

Hoewel andere landen nog altijd vaker worden genoemd in oproepen van jihadistische organisaties tot het plegen van aanslagen, wordt ook Nederland, door onder meer haar rol in internationale militaire missies, door jihadisten al langere tijd als een legitiem doelwit beschouwd. Ook in ons land moet rekening worden gehouden met de dreiging van zowel individuele acties, al dan niet geïnspireerd door oproepen van jihadistische organisaties of door Nederlanders die in strijdgebieden aanwezig zijn, als van georganiseerde, aangestuurde plots door (transnationale) netwerken of *sleeper cells*. De dreiging gaat dan ook niet uitsluitend uit van teruggekeerde jihadreizigers, hoewel zij een potentieel risico vormen door training en gevechtservaring, indoctrinatie en mogelijke *tasking* in strijdgebieden.

Ook in Nederland zijn er signalen dat er tevens een dreiging kan uitgaan van personen die sympathiseren met ISIS, JaN of andere jihadistische groeperingen, van wie uitreizen is verhinderd, of van personen die deel uitmaken van lokale netwerken. Soms gaat het hierbij om activiteiten van eenlingen terwijl het in andere gevallen om kleine(re) groepen of lokale netwerken gaat. Deze personen en leden van netwerken blijken vatbaar voor de oproepen van jihadistische groeperingen. De dreiging kan bovendien in korte tijd toenemen onder invloed van actualiteiten: gebeurtenissen in de strijdgebieden, maatregelen, (gepercipieerde) verharding van het publieke debat of door incidenten tegen moslims.

De afgelopen maanden hebben zich nieuwe gevallen van radicalisering en uitreizen vanuit Nederland voorgedaan. Evenals in de vorige twee DTN rapportages vertonen de cijfers van uitreis naar jihadgebieden, ondanks de verslechterde veiligheidssituatie ter plaatse, een kleine maar gestage toename. De luchtaanvallen in Syrië en Irak hebben nog niet geleid tot een afname van het aantal uitreizigers. De meerderheid van de uitreizigers bestaat nog steeds uit mannen, maar de in het vorige DTN beschreven trend van uitreizende vrouwen en gezinnen heeft zich voortgezet. Ook is nog geen duidelijk negatief effect zichtbaar van de maatregelen die gericht zijn op het voorkomen van uitreis. Rond de 190 personen zijn inmiddels uitgereisd, waarvan ongeveer 35 zijn teruggekeerd en 30 zijn gesneuveld (cijfers AIVD per 1 april 2015).

Risico op verscherping polarisatie in Nederland en Europa na aanslagen

De 'symbolische' aard van de aanslagen in Parijs hebben de al langer bestaande zorgen over polarisatie in westerse samenlevingen hernieuwd voor het voetlicht gebracht. Tientallen anti-islam incidenten in Frankrijk en elders in Europa laten zien dat de al ruim een decennium sluimerende maatschappelijke tegenstellingen langs etnische en religieuze scheidslijnen na deze gebeurtenissen verder zijn aangewakkerd. Ook in Nederland waren meldingen van bedreigingen en bekladdingen. In Vlaardingingen werd een brandende spuitbus naar een moskee gegooid. In Nederland werden naar aanleiding van de aanslagen "on-" en "offline" hernieuwde debatten gevoerd over de grenzen van de vrijheid van meningsuiting, de positie van moslims in de westerse samenleving en de mogelijke verscherping van polarisatie. De onrust die recentelijk in media en politiek ontstond over de ultraorthodoxe islam (het salafisme) en de mogelijk radicaliserende rol van 'haatimams' past in dit beeld. De wijze waarop het debat over deze thema's gevoerd wordt is mede bepalend voor de perceptie van deze wij-zij tegenstellingen. De aanslagen hebben de beleving van deze tegenstellingen hoe dan ook een actuele dimensie gegeven. Het is tevens te bezien in welke mate

radicaliseringsprocessen aan de diverse zijden van het maatschappelijke spectrum door de aanslagen worden beïnvloed.

Zichtbaar is dat diverse *extreemrechtse groeperingen* die al langer actie voeren tegen de 'islamisering van Nederland', de terroristische aanslagen in Parijs en Kopenhagen aangrijpen voor een verdere aanwakkering van de sentimenten en intensivering van acties. De extreemrechtse actiegroep Identitair (ID-)Verzet bezette op zaterdag 7 februari in Leiden korte tijd een moskee in aanbouw. De groep liet via de eigen Facebookpagina weten dat de actie het begin is van 'een serie verzetsdaden tegen de islamisering van Nederland'. Ook het collectief Pro Patria, dat wil opkomen voor de 'vrijheden van Nederlanders' en pleit voor een hardere aanpak van jihadgangers en hun sympathisanten, blijft actief. Ook dit kan tegenreacties van diverse aard en omvang uitlokken. Hoewel noch van ID-verzet, noch van Pro Patria gewelds dreiging uitgaat, zorgen hun acties voor onrust en angst onder Nederlandse moslims.

Vanuit links-extremistische hoek werd er door asielrechtenextremisten wederom gekozen voor het uitvoeren van intimiderende 'home visits'. Zo werden er in oktober 2014 bekladdingen uitgevoerd bij het woonadres van de directeur Migratiebeleid van het Ministerie van Veiligheid en Justitie evenals het, door de extremisten foutief ingeschatte, woonadres van een IND-adviseur.

Maatschappelijke spanning kan rol spelen bij gewelddadige acties van verwarden

In tijden van verhoogde alertheid als gevolg van de (inter)nationale terroristische dreiging kan (associatieve) angst voor jihadisme een rol spelen bij de eerste inschatting van incidenten. Dit was het geval toen op donderdagavond 29 januari een 19-jarige scheikundestudent de uitzending van het NOS achtuur journaal verhinderde door onder bedreiging met een (nep)wapen, zendtijd te eisen. De daad veroorzaakte veel onrust in Nederland, mede omdat de actie herinneringen oproep aan de jihadistische aanslag op de redactie van Charlie Hebdo. De verdachte, Tarik Z., bleek te kampen met psychische problemen. Van terrorisme was geen sprake. Hij zou al langer geobsedeerd zijn door veiligheidsdiensten en last hebben van achtervolgingswanen. Diverse psychologen en psychiaters hebben erop gewezen dat sommige verwarden in dergelijke tijden (meer) vatbaar kunnen zijn voor complottheorieën. Naast de schade voor hun eigen psychische gesteldheid kan dit er in een enkel geval toe leiden dat ze, vanuit hun waanbeeld, gewelddadig kunnen worden. 'Copycat'-acties zijn daarom niet uit te sluiten.

Weerstand

De Nederlandse bevolking is in algemene zin weerbaar tegen extremisme en terrorisme uit ideologische motieven. Dit bleek in de afgelopen rapportageperiode uit de (inter)nationaal eensgezinde veroordeling van de aanslagen in Frankrijk. Positief te duiden was de veelgehoorde stellingname dat de aanslagen geen wig zouden mogen drijven tussen moslims en niet-moslims. In Nederland betoonde de bevolking zich solidair met de Fransen en werden in diverse steden spontane demonstraties georganiseerd. Diverse nationale en lokale moslimorganisaties en moskeevertegenwoordigers spraken hun afschuw uit over de gebeurtenissen. Ook waren er veel spontane, lokale initiatieven om goede relaties tussen (geloofs)gemeenschappen te bevestigen. De spontaan opgerichte pagina 'Nietmijnislam' kreeg een groeiend aantal 'likes' op Facebook. De initiatieven tonen opnieuw aan dat de sociale weerbaarheid tegen terroristisch geweld in Nederland onveranderd hoog is.